GÖRSEL KÜLTÜR NESNESİ OLARAK ERZURUM ARKEOLOJİ MÜZESİNDE BULUNAN ÜÇ ADET GELENEKSEL GİYSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Safiye SARİ[*]

ÖZ

Görsel kültür, ait olduğu toplumların kültür, inanç ve düşünce sistemleri, dini-örfi adet ve gelenekleri açısından belli anlamlar taşır ve bu anlamlar aynı zamanda o toplum içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılan ortak duygu, düşünce ve beğenilerle yaşatılır ve bireyin yaşadığı çevreyle de şekillendirilir. Türk halk kültürünün en önemli belirteçlerinden biri olan giyim kültürü, kullanıcısının özgün kimliğini, yaşam biçimini, dini inançlarını, düşünce ve davranışlarını göstermeye yarayan görsel nesnelerin başında yer alır. Toplumların geçmişleri ile gelecekleri arasında önemli bir köprü görevi üstlenen bu giysiler, sürekli ve hızlı değişen yaşam koşulları ile birlikte özgün kimliklerini kaybetme tehlikesiyle baş başa bırakılmıştır. Bu durum, henüz yok olmamış geleneksel giysi örneklerinin tespit edilerek belgelendirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Geçmişin izlerini taşıyan ve kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelen (kısmen de olsa) geleneksel giysilerin belirlenmesi, belgelenmesi ve korunması açısından müzelere önemli görevler düşmektedir. Erzurum ili Arkeoloji müzesinde, görsel kültürün çeşitliliğini ve sürekliliğini gösteren geleneksel giysilerin en eski örneklerini bulmak mümkündür. Oldukça zengin bir arşive sahip olan Erzurum Arkeoloji müzesinde bulunan ve tamamen teşhire kapalı geleneksel giysilerin gün yüzüne çıkarılması, çalışmanın genel amacını oluştururken, söz konusu giysilerin müze envanter bilgilerine katkıda bulunarak Erzurum halk kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması ise araştırmanın özel amaçlarını oluşturmaktadır. Araştırma konusuna örneklem olarak seçilen giysiler, giysiyi tanımaya yönelik gözlem fişleri ile biçim, malzeme, renk, desen, model, kalıp, dikim ve süsleme özellikleri açısından incelenmiş, elde edilen bulgular doğrultusunda değerlendirmeleri yapılarak sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görsel kültür, üç etek, Erzurum Arkeoloji Müzesi

[*] Yrd. Doç., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Erzurum, safiye.sari@atauni.edu.tr

Geliş Tarihi: 28.06.2017 - Kabul Tarihi: 14.10.2017

A STUDY ON THREE TRADITIONAL CLOTHES FOUND AS A VISUAL CULTURAL OBJECT IN ERZURUM ARCHEOLOGY MUSEUM

ABSTRACT

Visual culture has certain meanings in terms of culture, belief and thought systems, religious-customary traditions and customs of the societies to which it belongs. At the same time, these meanings are kept alive with common feelings, thoughts and admirations that are inherited within the society from generation to generation. They are also shaped by the environment in which the individual lives. Clothing culture, one of the most important markers of Turkish folk culture, is at the top of visual objects that show the unique identity, lifestyle, religious beliefs, thoughts and behaviors of its users. These clothes, which act as an important bridge between the past and future of the societies, are threatened with the danger of losing their original identities with the constantly and rapidly changing life conditions. This has led to the necessity of identifying and documenting traditional clothing samples that have not yet been lost. Significant responsibilities fall to the museums in terms of identifying, documenting and preserving traditional clothes that bear the traces of the past and are extant (although partly) by being inherited from generation to generation. It is possible to find the oldest examples of traditional clothes at the Archeology Museum of Erzurum province, demonstrating the variety and continuity of the visual culture. The main goal of the study is to bring to light the traditional clothing that is completely closed to the public at the Erzurum Archeology Museum, which accommodates some very rich archives. The specific purposes of the research include contributing to the museum inventory the information gathered from the clothes in question, and passing the folk culture of Erzurum to future generations. Clothes that were selected as samples for the research study were examined in terms of shape, material, color, pattern, model, template, stitching and decoration characteristics, using observation forms that were specifically for identifying clothes. Results were determined by evaluating the clothes based on the findings.

Key Words: Visual culture, three-skirt (üç etek), Erzurum Archeology Museum

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip giyim kültürü, bir yandan insan topluluklarının yaşadığı çevre, iklim, inanç, cinsiyet gibi temel ölçütler üzerinden beslenirken diğer yandan da görsel kültürü belirleyen ve sözlü olmayan iletişim unsurlarına da ev sahipliği yapar. Bannard (2002:38) görsel kültürü "görsel olan" ve "kültürel olan" kavramlarının bileşimiyle ele almış ve "görsel olan, insanlar tarafından üretilmiş, yorumlanmış ve meydana geti-

rilmiş işlevsel, iletişimsel ve/veya estetik amacı olan her şey" olarak tanımlamıştır. Tavin (2009:1) ise görsel kültürü çeşitli teknolojiler tarafından üretilen görüntülerin, imgelerin insan deneyimlerini derinden etkilemesi ve çeşitli görme pratiklerine yönelen bir durum olarak nitelendirmiştir. Mitchell (2002:169)'e göre, görsel kültür görsel olanın sosyal yapılanması[*] dır (Mamur, 2012: 80)]. Bu tanımlardan hareketle birçok söylemi içinde barındıran görsel kültürü; görsel olanı ifade eden ve kültürün yazılı olamayanına gönderme yapan imgeler olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamda görsel kültürü, sadece ait olduğu toplumun sahip olduğu kültürüne gönderme yapmakla kalmaz aynı zamanda bu işleviyle de kültürün bir nesnesi olarak da kabul görür. "… Görsel kültürü kültürün bir nesnesi olarak kabul edersek, kültür ile görsel kültür arasındaki tanımsal ilişkiyi de kabul etme gerekliliği de doğar. Görsel olana bakmak, görsel olanı çözümlemek ya da bir başka deyişle anlamak aynı zamanda görsel kültür nesnesinin ifade aracı olarak kullandığı sözlü mesajı almak anlamına gelir ki bu da, teoride mümkün ancak uygulama da analiz ve sentez yeteneğiyle birlikte araştırma bilgilerini gerektirmektedir. Aslında disiplinler arası bir yaklaşımla görsel kültürle ilgilenen diğer alanlar için "karmaşık ve hatta çok şeyi ifade edebilir" birçok söylemi içerebilir. Görüntüler yoluyla kültürün yazılı olanından görsel olanına geçiş, görsel kültürün bu alandaki zaferidir" (Mamur, 2012: 81).

En geniş tanımı ile görsel kültür, görsel olan, görülebilen her şeydir; ancak, "görülebilen her şey" kavramını görsel kültür ile ilişkilendirdiğimiz zaman kavrama bazı sınırlılıklar getirmek zorunda kaldığımızı görürüz. Bu bağlamda görsel kültürü görsel olan diğer şeylerden ayıran en önemli ayraç, ait oldukları toplumlar için görsel kültür nesnesinin belli bir anlam taşımasında yatar. Görsel kültürün ne olduğuna ise o toplumun kültür, inanç ve düşünce sistemleri, dini - örfi adet ve gelenekleri belirler. "Kültür, belirli bir toplumda yaşayan insanların dilini, dinini, sosyal yaşantısını, bilgi, görgü kuralarını, manevi değerlerini içine alan ve o toplumun kendine ait dil, ahlak, hukuk, din, estetik, ekonomi, bilim ve düşünce hayatının uyumlu bir bütünüdür. Toplumun yaşantısını düzenleyen değer, inanç, yasa, örf ve adetler ile ahlak kuralları kültürü oluşturur. Kültür, toplumun temel taşıdır. Kültürsüz bir insan topluluğu olamayacağı için, en ilkelinden en modernine kadar her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır. Toplumsal kültürün en önemli bileşenleri; dini inançlar, değerler, düşünce ve davranışlardır. Kültür öğeleri zaman ve şartlara göre gelişir ve değişirler (Coşgun, 2012: 839; Aktaran: Sari, 2017: 8).

Toplumların ve o toplumu oluşturan bireylerin, birbirleriyle ve diğer toplumlarla olan ilişkilerini düzenleyen ve onlara belli kurallar koyan kültür, görsel

[*] Bu tanımlarda dikkati çeken her görüntünün bireyin yaşama bakışını etkileyen, düşüncelerine yeni açılımlar katan ve öneriler getiren bir anlam taşıdığıdır. Dolayısıyla görsel kültürde ele alınan görselin kendisi değil, görselin birey ve toplum için ne anlamlar ürettiğidir. Çünkü bugünün dünyasında kelimeleri okumaktan daha ziyade her yerde görsel imgelerle karşılaşılmaktadır.

kültürün de oluşmasına ve zamanla kendi içerisinde anlamlı bütünler oluşmasına zemin hazırlar. "Yazılı kültür ne kadar bireyselliğe önem verirse görsel kültür de tersine kitleseldir. Yazılı kültürde bilgi yeni bilgileri üretirken görsel kültür bilgiyi elde etme yollarını kolaylaştırır ve onu ikonlaştırır, metalaştırır" (Akay, 2007:7; Aktaran: Aykut, 2013:707). Dolayısıyla görsel kültürde ele alınan görselin kendisi değil, görselin birey ve toplum için ne anlamlar ürettiğidir. Çünkü bugünün dünyasında kelimeleri okumaktan daha ziyade her yerde görsel imgelerle karşılaşılmaktadır. Toplumsal iletişimde işitmeye görmeye dayalı kültür giderek yazılı kültürün önüne geçmektedir (Parsa, 2008:1).

Türk halk kültürü; halkın dil, kültür, duygu, düşünce ve beğenisiyle oluşup yaşatılan, geçmişten günümüze gelmiş, toplum, insan ve doğa gerçeğiyle şekillenmiştir. Kültür mirası, insanlığın ortak mirasıdır. Her millet hatta her uygarlık dil, kültür, tarih mirasıyla dünyada yerini alır. Bireylerin kökleşmesi ve toplumsallaşması, bu mirasın içinde gerçekleşir. Kültür mirasları geçmişin tanıklarıdır, bu yönleriyle geleceğin şekillenmesinde etkendir. Halk kültürü ürünleri halk arasında mayalandığı için, halkın kültür yapısını ve dokusunu ortaya koyar. Halk kültürü toplumsal yaşamda birlikteliği pekiştirici, dayanışmayı arttırıcı özelliklerini sürdürerek bir işlev üstlenir, halkın kendi kültürüyle yabancılaşmasını önler. Halk kültürü ürünlerinin halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında, yaşatılmasında önemli işlevleri vardır. Halk kültürü, uygarlıkların yaratıcısı olan insanların kimlik ve kişiliğinin temel belirleyicisidir (Günay, 1999: 24).

Sözlü olmayan iletişimin sağlanmasında görsel kültür nesnelerinin başında toplumsal kültürümüzün en önemli belirteçlerinden biri olan giyim kültürü gelmektedir. Giyim kültürü milli kültürün bir parçasıdır ve toplumları oluşturan milletlerin yaşadığı sosyal ve kültürel çevre, coğrafi bölge, inanç gibi birçok unsurla da beslenmektedir. Her bir unsur kendi içinde milli kültürle beslenirken aynı zamanda birbiri içerisinde de farklılıklar gösterebilirler. "Giysi; bir dönemin, bir ülkenin, bir topluluğun veya bir kişinin özelliklerini gösteren önemli objelerden biridir. Çünkü giysi; her dönemin, her milletin, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal şartlarından etkilenerek biçimlenmektedir. Tarih boyunca, her uygarlık, yaşayış biçimi ve yaşam şartlarının etkileriyle birbirinden ayrı özellikler göstermişlerdir (Komsuoğlu, 1986: 133).

Tarih boyunca çok çeşitli kültür ve uygarlıkların birleşme ve çatışma noktasında yer alan ve bugün de bu özelliğini koruyan Anadolu, üzerinde birçok halkın bugüne bıraktığı kültür mirasını taşımaktadır. Ülkemiz sınırları içerisinde yer alan bu mirasın köklerinde, eski Anadolu kültürleri (Hitit, Likya, Karya, Frig gibi), Akdeniz ve Ege kültürleri (Miken, Hellen, Roma, Bizans gibi), Orta Asya, İran, Arap etkileri ile Selçuklu ve Osmanlı etkileri bulunmaktadır (Akurgal, 1998: 9-18; Aktaran: Dağıstan Özdemir, 2005: 20). Türk

kültürünün ve tarihinin gelişimine yüzyıllar boyunca katkıda bulunmuş olan Anadolu, Türk giyim kültürüne de yüzyıllar boyunca ev sahipliği yapmıştır. "Anadolu'nun her bölgesi, her ili kendine özgü yöresel giyim kuşam kültürünü oluşturmuş, bu kültür yüzyıllar boyu halk tarafından yaşatılmıştır. Zengin kültür özelliği taşıyan bu yöresel giysiler, günümüz ekonomik ve yoğun yaşam şartları altında günlük olarak kullanılabilmesi mümkün görülmediğinden terk edilmiş, unutulmaya yüz tutmuştur" (Sökmen, 2015: 371).

Artık sadece özel gün ve gecelerde görmeye alıştığımız görsel kültürümüzün simgesi birçok geleneksel giysinin unutulması hatta kaybolmaya yüz tutması, milli varlığımız üzerinde önemli bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. "İnsanlığın bütün zaman dilimleri içinde yaşadığı, biriktirdiği, geliştirdiği, zenginleştirip sürekliliğini sağladığı, kendinden sonrakilere aktardığı veriler dizisi giyim kültürü, kültürel mirasa (Artun, 2008: 454) ve bu mirasın geleceğe aktarılmasını sağlamada en önemli araç durumundadır. Yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerler, bir bütünün parçalarıdır ve bu kültürün yok olması halk kültürüne yönelik en büyük tehdit olarak düşünülebilir" (Artun, 1996: 12-25; Aktaran: Kolaç, 2009: 20).

Millî kültürün çok önemli bir parçası olan halk kültürü, ülkeyi ayakta tutan en önemli güçlerden biridir. Halkın arasında mayalanarak kültürel yapıyı belirleyen ve içinde yaşanılan toplumun dokusunu oluşturan halk kültürü ürünler, halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından millî kültürün korunup yaşatılmasında önemli bir rolü vardır (Artun, 2006:3). Halk kültürünün vazgeçilmez parçaları arasında olan giyim kültürü, onları üreten insanları ve toplumlarını belli boyutlarda özgün kimlikleriyle tanıtmaya yarayan görsel objelerin başında yer alır. Bu bağlamda giyim kültürünün tüm özellikleriyle incelenmesi ve tanınırlık boyutlarının genişletilmesi ve sonraki nesillere aktarılması başlı başına bir uzmanlık alanı gerektirir. Anadolu'nun zengin bir giyim kültürüne sahip olması, bu alanda yapılacak araştırmalara önemli veriler sunması açısından önemlidir. Konuyla ilgili yapılacak bilimsel ve sanatsal çalışmalar, geleneksel giyim kültürünün yüzyıllarca yaşatılmasına imkân sağlayacaktır. Ancak, "bireysel gayret ve çabalarla yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Kültürel değişim ve gelişimle büyük değişime uğrayan geleneksel giysi kültürü, kulanım biçimleriyle, oluşum ve estetik boyutuyla araştırılmayı beklemektedir. Bu alanda geleneksel giyim kültürünün korunup gelecek kuşaklara aktarılması çalışmaları yetersizdir. Son kalan örnekleri toplansa da bu geleneği yaşatanlar azalmaktadır. Şark kösesi yapma modasıyla toplanan objeler geleneği yaşatanlarca değerlendirilmedikçe eksik kalacaktır (Artun, 2006:4)

Günümüz şartlarında artık kullanılmayan bu zengin kültür miraslarının araştırılması, belgelenmesi, kayıtlara geçirilmesi, konservasyonunun yapılarak korunması ve gelecek nesillere daha iyi tanıtımlarının yapılabilmesi için müzeler önemli görevler üstlenmektedir. "Bir ülkenin kültür tarihine ışık tutacak, o ülkede yaşayan insanların maddi ve manevi kültür öğeleri ile ilgili

eşyayı sistemli bir şekilde toplamak, sınıflandırmak, teşhir etmek amacına yönelik hizmetler, etnografya müzelerinin görevidir" (Öztürk, 1994:172). Müze ve müzecilikle tarihi ilişkileri yakın bir geçmişe dayanan ülkemizde, müzeler, öncelikle zengin tarihî ve kültürel mirasımızı "korumayı" hedefleyen (Oruçoğlu, 2002; Aktaran: Özkasım ve Ögel, 2005: 97) kurumlardır.

En basit tanımıyla müze; eşya koleksiyonlarını, inceleme, araştırma ve keyif alma amacıyla sergilemek üzere tasarlanmış ve düzenlenmiş bir binadır (Allan, 1963). Ancak modern müzecilik anlayışı çerçevesinde, daha geniş bir perspektiften bakacak olursak müzeler; toplumda tarih bilincini oluşturan en önemli kurumlardır ve bu yüzden, toplumla arasındaki bağı canlı tutmak çağdaş müzecilik anlayışının bir parçasıdır." …Müzeler aynı zamanda, içerikleri, birikimleri ve çoğu zaman mekânsal konumlarıyla toplumsal belleğin gösterim alanlarıdır (Mercin, 2003). Tarihsel veriler doğrultusunda ortaya konan görsel nesneler, dolaylı olarak -bazen de doğrudan doğruya- tarih bilincinin oluşmasına katkıda bulunmakta, bu bilince yeni anlamlar yüklemeye yardımcı olmakta ve toplumsal belleği oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamda müzeler, geçmişe ait maddi kanıtların-görsel nesnellerin geleceğe aktarılmaları açısından ulusların vazgeçilmez parçalarıdır. Bu bağlamda müzeler, toplumların yapılanmasında ve toplum kimliğinin oluşturulmasında son derece önemli roller üstlenmişlerdir (Abacı, 1996; Aktaran: Şar ve Sağkol, 2013: 84).

ERZURUM ARKEOLOJİ MÜZESİ

Evliya Çelebi'nin "saadet diyarı, sağlam kale" dediği Erzurum, Anadolu'nun kuzey doğusunda kurulmuş tarihi geçmişi beşinci yüzyıla kadar uzanan bir serhat şehridir. Şehirde kadınlar tarafından bir sokak giysisi olarak kullanılan Ehram, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ilk kez 1913 yılında Erzurum'da gördüğü "culha / culfa"cılardan bahseden kitabından anlaşıldığı üzere, uzun bir geçmişe sahip halk kültürü üzerinde önemli etkiler bırakan bir kültür mirasıdır. Erzurumlu kadının bir sokak giysisi olarak kullandığı ehramın dışında, geleneksel formunu kaybetmeden günümüze kadar gelmiş birçok geleneksel giysiyi de bu şehirde görmek mümkündür. Yüzyıllar boyunca giyilen bu giysiler, şehrin kültürel yapısının zengin izlerini günümüze kadar taşıyabilmiştir.

Geçmişten günümüze kadar giyim, insanlık tarihinin en etkin kültürel dinamikleri arasında olmuştur. İlk önce vücudu dış etkenlere karşı koruma ile başlayan giyim, daha sonra çevresel koşullar, iklim, inanç gibi birçok çeşitli etkenlerle beslenerek günümüz modern çağ toplumlarına kadar gelebilmiştir. Dünya üzerindeki her toplum dolayısıyla her millet, yukarıda sayılan etkenlere bağlı olarak yaşadığı bölge içerisinde farklı farklı giyim kültürleri geliştirebilmişlerdir. Tarihi geçmişi çok eskiye dayanan Türk giyimi, özellikle

yaşanılan coğrafyanın sürekli değişmesinden dolayı biçimsel olarak belli formların kaldığı ancak detaylarda bazı değişikliklerin olduğu söylenebilir.

Göçebeliğin gerektirdiği, sürekli hareket halinde olmaları nedeniyle, hayatları at üstünde geçen, Orta Asya Türkleri, kendilerine benzer hayat tarzları olan kavimlerle ortak bir giyim kültürü yaratmışlardır. At üzerinde ve içinde mobilya bulunmayan çadırlarında konforlu yaşayabilmek için şalvar benzeri bir pantolon, bir iç gömleği ile önden boydan boya açık, yırtmaçlı beli kemerle bağlanan bir üst entarisi ya da kaftan giymişlerdir. Bu entari ya da kaftan etek boyu zaman zaman değişerek 20. yüzyıla kadar temel biçimini muhafaza etmiştir (Görünür ve Ögel, 2006: 61).

Reşat Ekrem Koçu'ya (1967) göre entari kelimesinin aslı Türkçedir, elif harfi ile yazılır, Araplar bu Türkçe ismi almışlar ayın harfi ile yazarak "anteri" demişlerdir. Nancy Micklewright, Pennsylvania Üniversitesi'nde (1986) yılında tamamladığı "Women's Dress in 19th Century İstanbul: Mirror of a Changing Society" adlı doktora tezinde Osmanlı kıyafetlerinin terminolojisi ile ilgilenmiş, entari sözcüğünü de ele almıştır. Entari kavramının biraz problemli olduğunu düşünen Micklewright, 16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı kıyafetlerinden söz eden, kaynakları incelemiş, özellikle seyahatnamelerde, kıyafet isimlerinin kendi devirlerindeki gibi verildiklerini tespit etmiştir. Yüzyıllarca kullanılan bu giysinin 16. yüzyılda entari olarak geçtiği anlaşılmaktadır (Özkasım ve Ögel, 2005: 61). Birçok tarihi kaynakta adından sıklıkla söz ettiren entari, Türk giyiminde kullanılmış önemli giysi parçalarından biridir. Özellikle ev içinde giyilen entari, bir sokak giysisi olarak kullanılan ferace ve çarşafın içine de giyildiği bilinmektedir.

Türk tarihinin derin izlerini bünyesinde barındıran Anadolu, Türk giyim tarihinin zengin örnekleriyle doludur. Bu zenginliğin en büyük sebebi, Anadolu'nun çağlar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasında yatar. Bu medeniyetler, birbirinden bağımsız kültürel zenginlikler geliştirirken aynı zamanda giyim kültüründe de çok farklı çeşitlemeler ortaya çıkarmışlardır. Anadolu'nun doğusunda bulunan ve Anadolu'nun doğusundan gelebilecek her tür saldırıya karşı bölgeyi koruyan bir serhat şehri olan Erzurum'da, bu kültür çeşitliliğiyle beslenen şehirlerden biridir. Anadolu'nun savunmasında bir kale görevi gören bu kent İslamiyet'le birlikte, üzerinde beslendiği kültürel çeşitliliğine halkın inanç kültürüyle gelen giyinme biçimleri de geliştirmiştir. "Erzurumlu kadınlar geleneksel giysilerini inançlarıyla birleştirmiş, yeni şekiller ortaya koymuşlardır. Erzurum'un uzun süren kış günleri de kadınların dış giyimlerinin çeşitliliğini etkilemiş, iklime göre giyinme zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Çelik, 1996: 1).

Şehrin uzun tarihi geçmişine tanıklık eden ve birçok tarihi esere ev sahipliği yapan Erzurum Arkeoloji Müzesi, Erzurum giyim kültürünün korunması, yaşatılması ve sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir merkez konumundadır. Müze bulunduğu konumu gereği sadece Erzurum'un kültürel yapısına

ev sahipliği yapmaz, aynı zamanda bölge kentlerinin kültürel yapısını gösteren eserlere de ev sahipliği yapmaktadır.

Erzurum ve çevre illerden toplanan eserlerin sergilendiği müze, ilk olarak Yakutiye Müzesi olarak 1944 yılında faaliyete geçmiştir. 1947 yılında Çifte Minareli Medreseye taşınan müze, mevcut gerekliliği taşıyamaması üzerine 1964 yılında yeni bir müze binası yapılmasına karar verilmiş ve Murat Paşa mahallesinde yeni bir müze binası inşaatına başlanmıştır. Yapımı 1968 yılında tamamlanan müze, aynı yıl çerinde ziyarete açılmıştır. 1994 yılında Yakutiye Medresesi Türk-İslam eserleri ve Etnografya müzesinin açılmasıyla birlikte müze, Arkeoloji müzesine dönüştürülmüştür. Erzurum Arkeoloji Müzesi, 6.000 m2'lik geniş bir bahçe içerisindedir. Tarihi bir özelliğe sahip olmayan müze binasının yapımında, bölgenin iklimi göz önünde bulundurularak kesme taş kullanılmıştır. İki katlı binanın alt katında sergi salonları ve bürolar, üst katta ise müdür, uzman, memur odaları ile kütüphane bölümü ve emanet eserler deposu yer almaktadır. Müze sergi salonlarında bölgede yaşamış kültürlerin gelişimlerini, bu kültür içerisinde yaşayan halkların yaşam biçimlerini, dini inançlarını, gelenek ve göreneklerini ve sanat görüşlerini gösteren eserler sergilenmektedir. Müzede ayrıca;

A. Tabiat Tarihi salonu,

B. Kazılar salonu,

C. Roma, Helenistik, Trans Kafkas eserler salonu,

D. Urartu Eserleri ve Yazıtları salonu,

E. Ermeni Katliamı salonu bulunmaktadır.

Ülkemizde, Karaz kültürü olarak bilinen, Güney Kafkasya'dan, Urmiye Gölü'nün batısına ve Filistin'e kadar geniş bir bölgeye yayılmış olan bu kültüre en yoğun şekilde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, özellikle de Erzurum ve çevresinde rastlanması, bu kazıların ve bundan sonra yapılacak olan kazıların önemini artırmaktadır. Roma, Helenistik, Trans-Kafkas Salonu İkiz tepe Tümülüslerinden çıkarılan eserler ile satın alma ve müsadere yoluyla müzeye kazandırılan Roma ve Helenistik dönemlere ait yüzük, küpe gibi eserler, cam şişeler, pişmiş toprak, lahit gibi eserler bulunmaktadır. 1968 yılında ziyarete açılan müzenin Etnografya kısmında 4000'e yakın eser bulunmaktadır. Bu eserlerin yaklaşık 100 âdeti bölgeden elde edilmiş özgünlüğünü yitirmemiş geleneksel Erzurum giysileridir. Yaklaşık 3 yıldır teşhire kapalı olan müze, yeni binasına geçinceye kadar eser ve ziyaretçi güvenliği açısından kapalı tutulmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, uygulamalı araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın literatür taramaları kitap, makale, ansiklopedi, dergi ve internet taraması yoluyla elde edilmiştir. Ayrıca, Erzurum Arkeoloji Müzesi ofis çalışanlarıyla yapılan sözlü görüşmeler ile incelemesi yapılan giysilere ait Erzurum Arkeoloji müzesinde bulunan eser envanter kayıtlarından da yararlanılmıştır.

Araştırmada Kullanılan Materyal

Bu çalışmanın materyalini, Erzurum ili Arkeoloji Müzesinde bulunan üç adet üç etek entari ile bu giysilere ait fotoğraflar, konuyla ilgili literatür kaynakları ile araştırmacı tarafından geliştirilen inceleme formları oluşturmaktadır. Oldukça zengin bir arşive sahip Erzurum Arkeoloji müzesinde bulunan ve tamamen teşhire kapalı geleneksel giysilerin gün yüzüne çıkarılması bu çalışmanın genel amacını oluştururken, söz konusu giysilerin müze envanter bilgilerine katkıda bulunarak Türk halk kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması ise araştırmanın özel amaçlarını oluşturmaktadır.

Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırmanın temellendirilebilmesi için öncelikle sözlü görüşmelerin yanı sıra literatür taraması yapılarak konu ile İlgili kaynaklar toplanmış ve bir kısım nitel veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler çerçevesinde konu ile ilgili lisansüstü çalışmalar incelenmiş ve araştırma verilerine kaynak teşkil edecek giysi tanımaya yönelik gözlem fişleri oluşturulmuştur. Gözlem fişi ele alınarak; giysinin müzeye geliş tarihi, biçimi, kullanılan malzeme, renk, desen, model, kalıp, dikim ve süsleme özellikleri ile ilgili bilgiler doğrultusunda tablolar hazırlanarak, giysilerin benzer ve farklı yönleri incelenmiş her bir tablodan elde edilen bulgular doğrultusunda değerlendirmeler yapılarak sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada Erzurum ili Arkeoloji müzesinin teşhire kapalı depo kısmında koruma altına alınan ve restorasyon çalışmaları için bekletilen toplam 60 adet geleneksel giysi incelenmiş, bunların arasından en sağlam olan ve sadece müze yetkililerinin iznine bağlı olarak müsaade edilen giysiler incelemeye konu olarak seçilmiş, makalenin gereğinden uzun olmaması ve gereksiz tekrarlara düşülmemesi adına da giysi sayısı üç olarak belirlenmiştir. Bölgede en çok tercih edilen bindallı olmasına rağmen, müzede ulunan bindallıların birçoğunun hasar görmüş olmasından dolayı gerekli izin alınamamış ve konu ulaşılabilen görseller doğrultusunda üç etekle sınırlandırılmıştır.

Araştırma kapsamında olan giysilerin ön-arka-yan ve detay fotoğrafları araştırmacı tarafından yerinde çekilerek makalenin ilgili kısımlarına yerleştirilmiştir. Ayrıca giysilerin üzerinden 1/1 ölçülerde (birebir) giysi kalıpları çıkartılmış, 1/5 ölçülerde (Eşel 20) minyatür giysi kalıpları hazırlanmıştır.

Araştırmacı tarafından elde hazırlanan minyatür kalıplar daha sonra dijital ortama aktarılmıştır.

BULGULAR ve YORUM

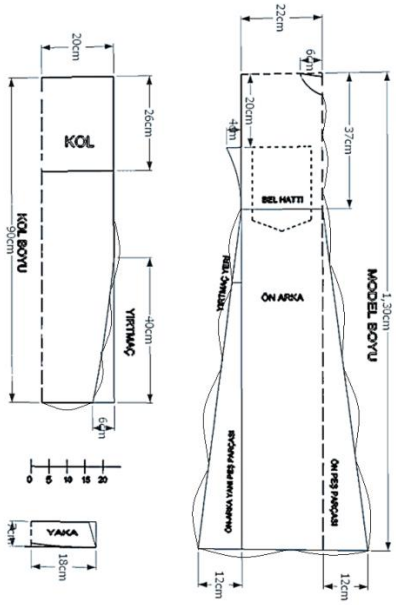
Bölgede yapılmış en kapsamlı araştırmalardan biri olan "Erzurum'da Kadın Giyiminin Tarihi Süreci İçinde Ehram ve Dokumacılığı" adlı çalışmasında Çelik (2311-9182-1-PB. pdf, s.4), … Elbise yapımında, "kuntu kumaş", "kadife", "gez" adı verilen kumaşlar kullanılırdı. "Üçetek" ve "gadama" denilen bindallı elbiseler en yaygın olanlardı (Sezen, 1994: 274; Aktaran: Çelik, 1996: 4) söyleminden hareketle, bölgede en çok kullanılan giysi türü bindallı ve üç eteklerdir. Ayrıca araştırma için yapılan sözlü görüşmelerden elde edilen görüşmelerde Erzurum ve civar köylerde yapılan düğün törenlerinde terzilerin en çok kutnu dokumadan üç etek diktirdiklerini (Yörede üç etek yerine kutnu kelimesi de kullanılmaktadır) gelin kızların ise bindallıyı nakışlı – süslü görüntüsünden dolayı tercih ettiklerini nakletmişlerdir (Kılıç, N. ve Taşdemir, S. Görüşme Tarihi: 19.04.2017, Görüşme Yeri: Erzurum ili Pasinler İlçesi Kevenli Köyü).

Yine aynı çalışmada; "Entariler, "Mekke biçimi" denilen dört beşli ve üçetek olurdu. Üç eteğin ikisi yanlarda, üçüncüsü arkada topuklara kadar uzanırdı. Çok kez kadınlar yanlarındaki eteklerini toplayıp bellerine sokarlardı. Bu eteklerin altına çeşitli kumaşlardan yapılmış şalvarlar giyilirdi. Zamanla etekleri kırmalı, kolları tulumbalı denilen entari biçimleri çıktı. Düğmesi büzgüsüz elbise kollarına, yani bilekten büzgülü biçimleri vardır. Erzurumlu tutumlu kadınlar eskiyen elbiselerini, entarilerini "tütünlük" adı ile (hamur-çamur günü) yeni hamur yapılıp ekmek pişirileceği, çamaşır yıkanacağı, toz alınacağı günlerde giyerlerdi. Temiz misafirlik elbiselerine de "gerilik" denirdi. Gerilik elbiseler, entariler çok çeşitli biçimlerde ve iyi kalite kumaşlardan yapılırdı. Bunlar kırmalı dantelli, çubuklu, peşli[*], üçetek tabir edilen arka eteği yerden sürünen uzun etekli entarilerdi" (Çelik, 1996: 4-5). Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere; üç etek Erzurum ve civarında kadınların sıklıkla tercih ettikleri geleneksel giysiler arasındadır. Bu giysilerin hem günlük hem de gerilik (yöre halkı bu kelimeyi hala kullanmaktadır) olarak kullanılması, bölge halkının bu giysileri sıklıkla tercih ettiğini göstermektedir. Yöreye ait yapılan araştırmaların çoğunlukla ehram/ihram ya da bindallı üzerinde yapılmış olması, Erzurum bölgesinde giyilmiş ve giyilmekte olan üç eteğin tanınırlığı konusuna gölge düşürdüğü düşünülmektedir. Erzurum Arkeoloji müzesinde bulunan ve teşhire kapalı üç adet üç eteğin incelemesine, belgelendirilmesine yönelik bu çalışma, bu yönüyle bölgenin giyim kültüründeki çeşitliliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

[*] Kumaş eninin dar olduğu geleneksel dokumalarda, beden formunu genişleterek giyen kişiye hareket kolaylığı sağlamak amacıyla, giysinin bel hattından başlayarak (ön ortası ile yan dikiş hattı üzerinde) etek ucuna kadar giysiye tutturulan üçgen formda kesilmiş parça.

792 Envanter Numaralı Üç Eteğin İncelenmesine Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Fotoğraf 1: 792 Envanter numaralı üç eteğin ön-arka ve yan görüntüsü
Çizim 1: Ön – arka – kol ve yaka kalıbı (**Fotoğraf ve kalıp çizimleri: Safiye SARİ**)

02.12.1968 yılında 792 envanter numarası ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünden devri yapılarak Erzurum Arkeoloji Müzesine kazandırılan üç eteğin ilk sahibi bilinmemektedir. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne 60 Lira karşılığında satın alınan eser[*], bugün teşhire kapalı 34/2 nolu depoda muhafaza edilmektedir.

[*] Üç eteğe ait eser envanter kayıtlarından bu bilgiye ulaşılmıştır.

Fotoğraf 1'den anlaşılacağı üzere; çubuklu kutnu olarak da bilinen kutnu dokumadan yapılan üç eteğin zemin renginde nar kabuğu pembesi kullanılmıştır. Bu renk aynı zamanda kutnunun, kumaş boyunca devam eden boyuna çizgilerinde buğday rengi ile birlikte kullanılmıştır. Hakim yaka formunun kullanıldığı üç etekte, düz kesimli hatlar giysinin genel çizgisine hakimdir. Kol boyunun uzun bir formda kesildiği (93 cm – omuz başından kol ağzına kadar olan mesafe) giysinin, kol hattı üzerinde kol oyuntusu kullanılmamıştır. Giysinin kol alt dikişi üzerinde dik üçgen formunda kesilerek giysiye kol altında makine dikişiyle tutturulan bir kuş parçası vardır. Giysinin beden hattı üzerindeki hareket kolaylığını sağlasın diye giysiye tutturulduğu düşünülen bu kuş[*] parçası, beden parçasına düz olarak yerleştirilerek makine dikişi ile tutturulmuştur. Ön ortası kapama payının olmadığı üç eteğin, omuz dikişi, kol alt dikişi ile yan dikişleri kilit dikiş denilen düz makine dikişi ile birleştirilmiştir. Makine dikişinin yanı sıra, üç eteğin zamanla eskiyerek sökülen kısımları (kol alt dikişi, yan dikişler, iç astar dikişi) el dikişiyle oyulgama dikişi ile tamir edilmiştir.

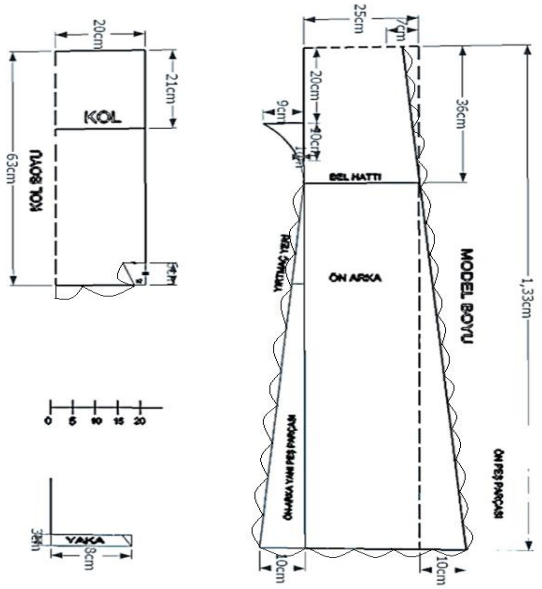
Çizim 1'den anlaşılacağı üzere; yanları derin yırtmaçlı olan üç etek iki ön beden ve bir arka parçası ile üç parça görünümündedir. Yörede adına üç etek adı verilen bu giysinin, isminin de bu görüntüye paralel olarak verildiği düşünülmektedir. Üç eteğin kesiminin yapıldığı kutnu dokumaların eninin dar olması hasebiyle giysinin yan beden parçaları ile ön beden parçasının yan dikişleri üzerinde aşağıya doğru genişleyen peş adı verilen üçgen parçalar ilave edilmiştir. Giysinin yan dikişleri bel hattından itibaren açık yırtmaç özelliği göstermektedir. Hakim yaka hattından başlayarak etek ucuna oradan da yırtmaç hattının bittiği yere kadar (ön ve arka beden hattı boyunca) dilimli bir formda kesilmiş dış hatlar, üzerine tığ oyası tekniğiyle yapılmış dal motifleri tutturulmuştur. Aynı dilimli görüntü, derin yırtmaçlarla kesilen kolun dış formunda da kullanılmıştır.

Giysinin tamamı amerikan bezi ile astarlanan yırtmaçtan görünen açık kısmında ise ana bedende kullanılan kutnu dokuma ile astarlanmıştır. Ayak bileklerine kadar uzanan üç etek, dış hatların dilimli yapısına paralel olarak ön bedende yaka hattından başlayarak etek ucuna oradan da yırtmaçların bittiği yere kadar uzanan hat üzerinde elde makine dikişi ile zincir dikişi tekniğiyle giysi üzerine nakışlar yapılmıştır. Arka ortası kumaş katı olarak kesilen giysinin, yan dikiş hattı üzerinde ön beden de olduğu gibi üçgen bir formda kesilmiş arka- yan peş parçalarıyla (sağ ve sol) modele zengin bir görünüş sağlanmıştır.

[*] Giysinin Koltuk altına (bir köşesi kol alt dikişine diğer köşesi ana beden parçası üzerine tutturulan üçgen formda kesilmiş) dikişle tutturulan parça.

979 Envanter Numaralı Üç Eteğin İncelenmesine Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Fotoğraf 2: 979 Envanter numaralı üç eteğin ön ve arka görüntüsü
Çizim 2: Ön – arka – kol ve yaka kalıbı **(Fotoğraf ve kalıp çizimleri: Safiye SARİ)**

979 envanter numaralı üç etek, 07.05.1969 tarihinde satın alma yoluyla (50 Lira karşılığında) müzeye kazandırılmıştır[*]. Bugün mavi sandık adı verilen teşhire kapalı bir yerde muhafaza edilmektedir.

[*] Üç eteğe ait eser envanter kayıtlarından bu bilgiye ulaşılmıştır.

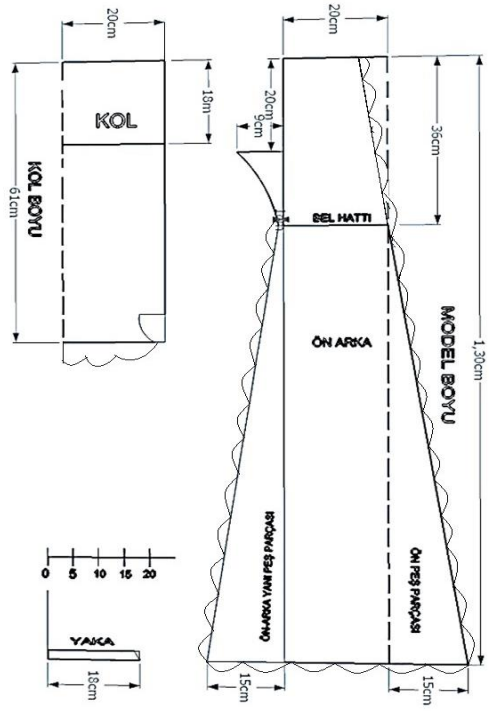
Fotoğraf 2'den anlaşılacağı üzere; incelemeye konu olan üç etekte koyu pembe renginde ipek saten kumaş kullanılmıştır. Kumaşın üzeri sim ipliklerle dokunmuş çiçek desenleriyle kaplıdır. Boyu ayak bileklerine kadar uzanan üç eteğin yan dikişleri 792 envanter numaralı üç etekte olduğu gibi bel hattından itibaren yırtmaç olarak bırakılmıştır. Omuzdan başlayıp bel hattına kadar uzanan "V" yaka oyuntusu belde astar parçası üzerine sonradan ilave edildiği düşünülen* bir birit ilik ile sonlanmıştır. Üç eteğin beden hattına oyuntusuz bir şekilde takıldığı kare kolu, kol ağzına yapılan yarım dairelerden oluşan yuvarlak dilimlerle şekillendirilmiştir. Örgü şeklindeki kordonlar (dilimli hatta paralel olarak) üç eteğin ön ortası, ön peş, ön-arka etek ucu, yan peşler, yaka kenarı ve kol ağzı çevresine oyulgama dikişi tekniğiyle bedene tutturulmuştur. Kordonla tutturulan bu hattın 2 cm içerisine giysinin tüm dış hatları boyunca (ön peş, ön-arka etek ucu, yan peşler, yaka kenarı ve kol ağzı çevresi) kordon hattına paralel gümüş rengi sim iplikle çift sıra oolark elde makine dikişi ile saten kumaşın dikiş hattından kayması engellenmiştir.

Giysi kalıbının 1/5 ölçekte (20 Eşel) hazırlandığı çizim 2'den anlaşılacağı üzere; üç eteğin arka ortası kumaş katı olarak kesilmiştir. Omuz dikişlerinin olmadığı giyside kol altına dikilen 9 cm'lik geniş kuş parçası ile beden hattı üzerine hareket kolaylığı sağlanmıştır. Üçeteğin ön ortasında, ön arka ve yanlarında eşit ölçüde kesilmiş peş parçaları bulunmaktadır. İçi tamamen amerikan beziyle makine dikişiyle astarlanan üç eteğin sadece kol ağzının dıştan görünen kısımlarında beden rengine yakın pamuklu bir kumaşla el dikişi tekniği ile astarlama işlemi yapılmıştır. 3 cm genişliğinde küçük bir hakim yakası olan üç eteğin yakası, makine dikişi ile hazırlanmış yaka hattına ise el dikişi ile tutturulmuştur.

* Birit ilikte kullanılan malzeme üç etekte kullanılan hiçbir malzemenin orijinalliğiyle örtüşmediği için bu sonuca varılmıştır.

754 Envanter Numaralı Üç Eteğin İncelenmesine Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Fotoğraf 3: 754 Envanter numaralı üç eteğin ön – arka ve yan görüntüsü
Çizim 3: Ön – arka – kol ve yaka kalıbı (**Fotoğraf ve kalıp çizimleri: Safiye SARİ)**

Erzurum Arkeoloji Müzesi Etnografya eser envanterine kayıtlı olan 754 envanter numaralı üç etek, 09.12.1968 tarihinde Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünden devri yapılarak müzeye kazandırılmıştır. İlk sahibi bilinmeyen üç etek, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne 50 Lira karşılığında satın alınarak teslim edilmiştir. Giysi, bugün müzenin teşhire kapalı mavi sandık adı verilen kısmında muhafaza edilmektedir[*].

Fotoğraf 3'ten anlaşılacağı üzere; 754 envanter numaralı üç etek bir yüzü ipekli diğer yüzü pamuklu olan geleneksel dokumalar arasında yer alan kutnu dokumadan yapılmıştır. Üç etek kırmızı üzerine altın sarısı renkte kalın çizgili kutnu kumaştan dikilmiştir. Dokumanın kalın çizgileri arasında zig zaglar formlarla birlikte çiçek ve dal motifleri de kutnunun desen yapısına hakimdir. Boyu ayak bileklerine kadar uzanan üç eteğin kolu kol evi düz kesimli kare kol özelliğinde çalışılmıştır. Omuzu kumaş katı ya da dikişsiz olarak çalışılan üç eteğin kol altına 9 cm genişliğinde kuş parçası tutturulmuştur. Üç eteğin ana beben parçalarında kutnu dokuma boy iplik yönünde kesilmesine rağmen kollarda kutnu dokuma en ipliği yönünde kesilmiştir. Kumaş kesiminden kaynaklanan bu asimetrik form, kol ağzına yapılan kolun ortasından kol alt dikişlerine doğru yarım yuvarlaklar halinde uzanan dilimli form ile kol tamamlanmıştır.

Giysi kalıbının 1/5 ölçekte (Eşel 20) hazırlandığı çizim 3'den anlaşılacağı üzere; üç eteğin yan dikişler, 792 ve 979 envanter numaralı üç eteklerde olduğu gibi bel hattından itibaren yırtmaç olarak bırakılmıştır. Üç eteğin ön ortası, ön ve arka ve yanlarında üçgen peşleri bulunmaktadır.

Üç eteğin tüm parçaları makine dikişi ile tutturulurken, 2 cm genişliğinde ve arka yaka oyuntusu olmaksızın yaka hattına tutturulan küçük hakim yaka görümtüsündeki yaka makine dikişiyle hazırlanmış çırpma dikişi ile yaka hattına tutturulmuştur. Üç eteğin ön ortası, ön peş, ön-arka etek ucu, yan peşler, yaka kenarı ve kol ağzı çevresi yarım daire şeklindenden daha dar olan yuvarlağımsı kavisli hatlarla şekillendirilmiştir. Bu hatların üzeri ince kordonla, kordon tutturma tekniği ile dikilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde; araştırma ile elde edilen bulgulara ve yorumlara dayalı olarak elde edilen sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir. Giysilerin kumaş, renk, desen, model ve kalıp özelliklerindeki benzer ve farklı yönler dikkate alınarak araştırmanın sonuç ve öneriler kısmı oluşturulmuştur.

[*] Üç eteğe ait eser envanter kayıtlarından bu bilgiye ulaşılmıştır.

Görsel kültürün çeşitliliğini ve sürekliliğini sağlayan kültür nesnesi giysi örnekleri, Türkiye'nin her bölgesinde olduğu gibi Erzurum ve civarında da oldukça zengindir. İklim, din, yaş, statü gibi sebeplerle yöre halkının giyinme biçimleri ve türleri üzerinde çeşitlilik gösteren bu geleneksel giysiler, Erzurum kültürünün araştırılmasında, korunmasında ve yaşatılmasında önemli bir köprü görevi üstlenmiştir. Erzurum ve civarında yapılan sözlü görüşmeler ve müze kaynaklarından edinilen bilgiler ışığında bu yörede oldukça zengin giyim çeşitliliğine rastlanmıştır. Ancak, konu ile ilgili kaynaklar incelendiğinde bu çeşitliliğin çoğunlukla ehram/ihram ve bindallı üzerinde yoğunlaştırılmış olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmada Erzurum Arkeoloji müzesinde bulunan üç adet üç etek gözlem fişleri aracılığı ile biçim, malzeme, renk, desen, model, kalıp, dikim ve süsleme özellikleri açısından incelenmiştir.

Üç eteklerde kullanılan kumaş ve renkler incelendiğinde nar kabuğu pembe ile koyu pembe renginin kullanıldığı görülmüştür. Desenlerde ise çizgili kutnu dokuma kullanılmıştır. 979 envanter numaralı üç etek hariç, diğer üç eteklerde çizgili kutnu dokumanın kullanılmış olması yöre halkının daha çok çizgili kutnuyu (kutnu dokumanın çizgi aralıklarında kullanılan ufak farklılıklara rağmen) tercih ettiğini düşündürtebilir. Ancak bu kadar az örneklem üzerinden genel bir yargı çıkarılması mümkün değildir. Üç eteklerin astar kumaşlarında Amerikan bezi kullanılmış, kolları yırtmaçlı ve ön yüzden görünecek kısımlarında giysinin ana beden rengine yakın pamuklu kumaşlar kullanılmıştır.

Üç eteklerin kalıp, kesim ve dikim özellikleri incelendiğinde, her üç modelinde arka ortası kumaş katı, omuzları dikişsiz/kumaş katı, yan dikişleri belden etek ucuna kadar yırtmaçlı, yanlara ve ön ortasına üçgen peş parçası, kol, yaka özelliği olan giysiler olduğu gözlemlenmiştir. Üç eteklerin kesim özelliklerindeki benzerliğin (979 envanter numaralı üç etek hariç) kullanılan kutnu dokuma ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Kutnu dokumaların enlerinin dar olması, üzerinde kesilecek parçaların da kesikli/kuplu olmasına sebep olduğu bilinmektedir. 979 envanter numaralı üç etekte ipek saten kullanılmış olmasına rağmen ön ortasında ve yan dikişlerde peş parçası kullanılmıştır.

Giysinin tek parçadan ziyade kesikli/kuplu görüntüsü, bölgede kullanılan diğer kutnu dokumalardan yapılan üç eteklere benzerlik teşkil etmesi açısından kullanıldığı düşünülmektedir. Kol kesimlerinde oyuntusuz /düz kare kol ile her üç model için küçük hakim yaka kullanımı ortak özellikler göstermektedir. Ayrıca bir diğer benzerlik ise, kollara hareket kolaylığı sağlamak amacıyla koltuk altına kuş çalışması yapılmıştır.

Araştırmaya konu olan üç eteklerin hepsinde ortak olarak düz makine dikişi kullanılmıştır. Giysilerin zamanla eskiyen ve aşınan kısımları el dikişi ile tamir edilmiştir. Düz makine dikişinin yanı sıra her üç model için baskı diki-

şi, elde makine dikişi, oyulgama dikişi ortak olarak kullanılan dikişlerdir. Astar dikişlerinde elde makine dikişi, oyulgama dikişi kullanılmıştır. Giysilerin süsleme özelliklerinde, tüm modellerin ön ortası, ön peş, ön-arka etek ucu, yan peşler, yaka kenarı ve kol ağzı çevresi yarım yarım yuvarlaklar halinde kesilmiş yarım yuvarlaklar halinde kesilmiş dilimli bir yapı hakimdir. Bu dilimlerin (792 envanter numaralı üç etek hariç) üzeri şerit kordonla tutturulmuştur. 792 envanter numaralı üç etekte ise bölgede yaşayan genç kızlar tarafından elde dokunan ve sandık çeyizlerinin vaz geçilmez süsleme tekniği olan tığ oyası tekniğiyle yapılmış dal motifli dar bir örgü, bu dilimli hattın üzerine çırpma tekniği ile tutturulmuştur. Süslemeler için kullanılan renklerde ise en çok altın renginin ve süsleme teknikleri içerisinde de en çok kordon tutturma tekniğinin tercih edildiği ileri sürülebilir.

İncelemeye konu olan üç etekler; biçim, malzeme, renk, desen, model, kalıp, dikim ve süsleme özellikleri açısından büyük oranda birbirlerine benzediği, küçük farklılıklarla birbirlerinden ayrıldığı gözlemlenmiştir. Benzer özellikler gösteren bu üç eteklerin, yapıldığı dönemde belli terzilere diktirildiği hatta giyen kişilerin birbirlerinden etkilenerek benzer giysi formlarını tercih ettikleri söylenebilir.

Geleneksel Türk giyim kültürü, Türkiye'nin her bölgesinde olduğu gibi Erzurum ve civarında da oldukça zengindir. İklim, din, yaş, statü gibi sebeplerle yöre halkının giyinme biçimleri ve türleri üzerinde çeşitlilik gösteren geleneksel giysiler, Erzurum kültürünün araştırılmasında, korunmasında ve yaşatılmasında önemli bir köprü görevi üstlenmiştir. Türk giyim kültüründe görülen geleneksel giysi formlarının Erzurum ve civarında giyilen geleneksel giysi formlarıyla olan yapısal benzerlikleri (küçük farklılıklara rağmen), çalışmanın sonuçlarına yansıyan en önemli bulguları arasındadır.

Öneriler

Erzurum Arkeoloji Müzesinde yapılan ve araştırmaya kaynak teşkil eden üç etek entarilerin biçim, malzeme, renk, desen, model, kalıp, dikim ve süsleme özellikleri açısından incelemesinin yapıldığı bu araştırma, giderek yok olmaya yüz tutmuş geleneksel Erzurum giysi özelliklerinin gelecek kuşaklara aktarılması, korunması ve yaşatılması açısından önem taşımaktadır. Araştırma var sayılan bu düşünceyi gerçekleştirebilirse amacına ulaşmış sayılacaktır.

Erzurum Arkeoloji müzesinde bulunan geleneksel giysilerin veya giysi tamamlayıcılarının uzun yıllar boyunca çalışmalara ışık tutması ve sonraki kuşaklara aktarılabilmesi için envanter bilgilerinin uzman kişilerce eksiksiz, anlaşılır bir dille yazılması ve modern müzecilik anlayışı ile korunması ve saklanması gerekmektedir. Bu bağlamda, müzede bulunan tüm giysi ve tamamlayıcılarının saklama koşullarının iyileştirilmesi ve varsa restorasyon işlemlerinin ivedilikle yapılması gerekmektedir. Bu konuda, müze şartlarının yeniden gözden geçirilmesi, kıyafetlerin tasnifi ve envanter bilgilerinin kontrol edilerek bundan sonraki araştırmalara kaynak teşkil etmesi sağlanmalıdır.

Üniversitelerin Tekstil ve moda tasarımı bölümleri ile müzelerin geleneksel giysilerinin restorasyonlarının yapıldığı bölümlere ortak işbirliği sağlanmalıdır. Evlerin sandıklarında ve müzede bulunan, tarihi eser niteliği taşıyan diğer geleneksel giysilerde bilimsel yöntemlerle araştırılarak gün yüzüne çıkartılmalı, halk bu yönde bilinçlendirilmelidir.

Ek Bilgi
Araştırmanın inceleme kısımlarında T.C. Erzurum valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Erzurum Müzesi Müdürlüğünden, Konu: "Bilimsel Müze Araştırmaları", Sayı: 75869715/115-646 numaralı ve İlgi: 10.08.1984 ve 18485 sayılı resmi gazete 'de yayımlanan Kültür ve tabiat Varlıklarıyla İlgili olarak yapılacak araştırma, Sondaj ve Kazılar hakkında yönetmelik gereği izin alınarak yapılmıştır. Bu bağlamda T.C. Erzurum valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Erzurum Müzesi Müdürlüğüne araştırmanın inceleme kısımlarına vermiş olduğu destekten dolayı teşekkür ediyorum. Ayrıca, giysilerin müzede yapılan araştırmaları sırasında yardımlarını esirgemeyen Sevda Yüzügüldü'ye ve 1/5 ölçekte elde hazırlanmış giysi kalıplarımın dijital ortama aktarılmasında Şüheda Küçükali'ye teşekkür ediyorum.

KAYNAKLAR

Artun, E. (1996). "Çukurova Üniversitesinde Halk Kültürü ile İlgili Yapılan Çalışmalar" 1. Türk Halk Kültürü Folklor Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri 1, KB Yay. Ankara, s.12-25

Artun, E. (2006). "Adana Ve Osmaniye Halk Kültüründe Giyim- Kuşam Geleneği", Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu, s.1-19.

Artun, E. (2008). Halk Kültürlerinin Gelecek Kuşaklara Taşınması. Halk Kültürü Araştırmaları, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Aykut, A. (2013). "Güncel Sistemden Estetik Eğitimine Bir Öneri: Görsel Kültür Kuramı", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013, p. 705-714.

Çelik, A. (1996). "Erzurum'da Kadın Giyiminin Tarihi Süreci İçinde Ehram ve Dokumacılığı", Atauni Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sayı 3, s. 1- 25. e-dergi.atauni.edu.tr/ataunigsed/article/view/1025002311

Dağıstan Özdemir, M. (2005). "Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış", Planlama 2005/1, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını Journal of the Chamber of City Planners Unıon Of Chambers Of Turkısh Engıneers And Archıtects, s. 20-25.

Görünür, L. Ögel, S. (2006). "Osmanlı Kaftanları İle Entarilerinin Farkları Ve Kullanılışları", İTÜ Dergisi/ Sosyal Bilimler Cilt:3, Sayı:1, 59-68.

Günay, U. (1999). "Osmanlı İmparatorluğu ve Türk Halk Kültürü" Osmanlı Kültür ve Sanat", C.9 Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Hancı, H. (2009). Seyyahların Gözüyle Erzurum (1254-1937), Er-Vak Y., 1. Baskı.

Mamur, N. (2012). "Görsel Kültürün Çağdaş Sanat uygulamalarında Sorgulanması", Sanat ve Tasarım Dergisi,

http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sanatvetasarim/article/view/5000136928/5000125866

Sari, S. (2017). "Kimlik - Etnik Kimlik Üzerinden Zengin Bir Tasarım Dilinin İnşası", Turkish Studies Dergisi, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/13, p507-530. DOI Number:
10.7827/TurkishStudies.11714http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11714
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY.

Sökmen, S. (2015). "Bitlis Etnografya Müzesinde Bulunan Geleneksel Giysiler", SDÜ ART E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi Kasım/Aralık'15 Cilt:8 Sayı:16 ISSN 1308, 2698, s. 370-390

Şar, E. ve Sağkol, T. (2013). "Eğitim Fakültelerinde Müze Eğitimi Dersi Gerekliliği Üzerine", Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 20 (2013-2) s. 83-90.

Kolaç, E. (2009). " Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi", Millî Folklor, 2009, Yıl 21, Sayı 82, s.19-3. http://www.millifolklor.com.

Komsuoğlu, Ş, İmer, A, Seçkinöz, M, Alparslan, S, Etike, S. (1986). Resim II Moda Resmi ve Giyim Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Öztürk, İ. (1994). "Etnografik Eserlerin Müzecilik ve Koleksiyonculuk Açısından Önemi", Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 9.171-177.

Özkasım, H. ve Ögel, S. (2005). "Türkiye'de Müzeciliğin Gelişimi" İTÜ dergisi/b sosyal bilimler Cilt:2, Sayı:1, 96-102 Aralık 2005 İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Taşkışla, 34437, Taksim, İstanbul. S.97

Parsa, A. F. (2008). "Görselleri Okuma Değerlendirme ve Yaratma Süreci", Fotoğrafya Dergisi, Sayı 20, 5 Şubat 2011 tarihinde http:// www.fotografya.gen.tr/cnd/index.php?id=248,0,0,1,0,0, Tavin (2009:1)

Vardar, N.A., (1996) "Müze ve Müzecilik Kültürü" Kuruluşunun 150.Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III, Bildiriler, s. 16-21.

Extended Abstract

We can define the visual culture, hosting many discourses within itself, as the images that express the visuality and refer to the nuncupative part of culture. In this sense, visual culture does not only refer to the culture of its society, but also it is accepted as an object of the culture by this function of it. Culture regulates the relations of the societies and the individuals, who constitute those societies, with each other and with other societies, and establishes rules for them. It lays the grounds for the formation of visual culture and the formation of meaningful wholes within itself over time. The Turkish folk culture has been brought to the present day from the past, which has been formed and kept alive by the language, culture, emotion, thought and appreciation of the society. It has been shaped by the reality of society, people and nature. Cultural heritage is the common heritage of mankind. Every nation, even every civilization, takes its place in the world with its language, culture and historical heritage. Establishment and socialization of individuals take place within this heritage. Cultural heritages are the witnesses of the past, and in this way, they influence the shaping of the future. As the products of the folk culture are fermented within the society, they reveal the cultural structure and texture of the society. Clothing culture, one of the most im-

portant markers of our social culture, is at the top of the visual cultural objects in ensuring the non-verbal communication. Clothing culture is a part of the national culture and is nourished by many elements such as the social and cultural environment, geographical region, and beliefs of nations that make up the societies. Many traditional clothes, which are symbols of our visual culture and which we have become accustomed to seeing only on special days and nights, are now forgotten and even disappear. This is seen as an important threat to our national existence. Among the indispensable parts of folk culture, clothing culture is at the top of the visual objects that promote the people and societies who produce them with their unique identities in certain dimensions. In this context, the examination of clothing culture with all its features, the extension of the dimensions of its recognition and its transfer to next generations require a domain of expertise in itself. The fact that Anatolia has a rich clothing culture is important in terms of providing significant data to research to be made in this area. Museums undertake significant tasks as to study, document, record, protect after conservation and better promote for future generations these rich cultural heritages, which are no longer used in today's conditions. It is the duty of the ethnography museums to provide services for the purpose of systematically collecting, classifying and exhibiting the materials related to the material and spiritual cultural items of the people living in a country, which will shed light on the cultural history of that country. Anatolia, containing the vast traces of Turkish history, is full of rich examples of Turkish clothing history. The greatest reason for this richness lies in the fact that Anatolia has been home to many civilizations throughout the ages. While these civilizations have developed independent cultural riches, they have also produced very different variations concurrently in clothing culture. Erzurum is one of the cities nourishing on such a cultural variety. It is a 'serhat' (border) city, which is located in the east of Anatolia, protecting the region against all kinds of attacks that may come from the east of Anatolia. In this research study, the 'applied research' model was used. Literature review was conducted by searching through books, articles, encyclopedias, journals and the Internet. The materials of this study were 3 'üç etek entari' (3 three-skirt dresses) at the Archeology Museum in Erzurum province. The materials also included photographs of these clothes, sources from the literature related to the subject and examination forms developed by the researcher. In order to be able to base the research, subject-related resources were collected, and some qualitative data were obtained, first by a literature review as well as by verbal interviews. In this study, a total of 60 traditional clothes were examined. These were closed to the public, preserved in the warehouse section of the Archeology Museum of Erzurum province and kept waiting for restoration work. Among these, the most robust clothes and only the ones permitted by the museum authorities were selected as the subjects of examination. The number of clothes was set to three so that the article would not be longer than necessary and that there would not be unnecessary repetitions. Findings and Interpretations for the Examination of the Three-Skirt with Inventory Number 792: Pomegranate-peel pink was used in the ground color of the three-skirt, which was made from 'kutnu' (a kind of narrow thick cotton fabric sometimes woven together with silk) weave, also known as the striped kutnu. The three-skirt, which has deep slits on its sides, has a three-part structural appearance with its two frontal parts and one rear part. It is thought that this cloth, which is called three-

skirt in the region, was named after this image. The outer lines cut in a sliced form have branch motifs made using the crochet technique. Findings and Interpretations for the Examination of the Three-Skirt with Inventory Number 979: The three-skirt was made of silk satin fabric in dark pink color. The fabric was covered with floral patterns woven with purls. The cove of the "V" collar, starting from the shoulder and extending to the waistline, ended on the waist with a loop sewing, which is thought to have been added later, on the lining piece. The inside of the three-skirt was lined using machine stitching with nettle cloth. Lining was made using the running-stitch technique with a cotton fabric close to the body color only in the parts of the arm cuff that were visible from the outside.Findings and Interpretations for the Examination of the Three-Skirt with Inventory Number 754: The three-skirt was sewn from kutnu cloth with broad golden-yellow stripes on red ground. The zig-zag forms along the thick lines of the fabric, as well as the floral and branch motifs, dominate the design pattern of the kutnu. All parts of the three-skirt were sewn by machine sewing. The three-skirt dresses are Visual Cultural Objects found in the Archeology Museum of Erzurum. Three of them were studied in this study. It was observed that they were similar to each other in terms of shape, material, color, pattern, model, template, stitching and decoration characteristics. They were distinguished from each other by small differences. These findings were among the most important findings reflected in the results of this research study.